

Totuus tehokkuus- puheesta

Sodankyläläislähtöinen historian­tut­kija Ville Yliaska kyseenalaistaa ke­hutus­sa väitöskirjassaan 1970-luvulla Suomeen saapuneen uuden julkishallinnon pyrkimykset ja osoittaa, että tehostamisella perusteltu julkisen sektorin uudistusaalto pohjautui pitkälti olettamuksiin.

LIISA KUITTINEN TEKSTI JA KUVA

Ville Yliaska miettii hetken, ennen kuin vastaa.

– Tätä kysytään yleensä väitöstilaisuudessa. Mietin vastausta sinnekin valmiiksi, hän aloittaa.

Historiantutkija Yliaskan tulisi vastata kysymykseen, miten hän päätyi tekemään väitöskirjan uuden julkishallinnon eli *New Public Managementin* (NPM) leviämisestä Suomeen, ja hän haluaa asettaa sanansa huolella.

– Vähän se oli sattumaa. Olin kiinnostunut hyvin monesta muustakin aiheesta, hän pohtii.

Yliaskan väitöskirja *Tehokkuuden toiveuni – Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle* (Into Kustannus 2014) sai ilmestyessään ylistävät arviot. Analyyttinen, vakuuttavasti argumentoitu tutkimus avaa suomalaisen julkisen sektorin lähihistoriaa uudella tavalla.

Se osoittaa, että julkisen sektorin toiminnan tehostamisella perusteltu uusi julkishallinto oli uusliberalistinen, virkamiesvetoinen prosessi, jonka ääneen lausumattomana tavoitteena oli keskittää budjettivalta valtiovarainministeriön budjettiosastolle. Se perustui olettamukseen pöhötyneestä julkisesta sektorista, joka täytyi saada kuriin.

– Puhuttiin, että kunnat täytyy saada katkaisuhitoon, koska ne tuhlaavat rahoja holtittomasti, Yliaska kuvailee.

– Tämä oli vain oletus, jota ei perusteltu millään.

Yliaska istuu Päivin kammari -ravintolassa Sodankylän keskustassa. Hän on parhaillaan lomailmassa Lapissa.

Sodankyläläistustainen tutkija vierailee täällä perheensä kanssa taajaan, sillä täällä ovat juuret ja täällä on yhä sukua. Isä asuu Sodankylässä, isosisarukset Rovaniemellä. Iso-

VILLE YLIASKA kävi koulunsa Sodankylässä. Takana entinen Kitisenrannan koulu, jossa oli

aiemmin ala-aste. Yliaska kehuu suojellun rakennuksen arkkitehtuuria.

veli **Samuli ”Sime” Yliaska** tunnetaan Rovaniemelle perustamastaan Simerockista.

Ville Yliaska asui lapsuutensa ja nuoruutensa Sodankylän kirkonkylällä ja kirjoitti ylioppilaaksi Sodankylän lukiota vuonna 1997. Armeijan ja yhden Oulussa vietetyn vuoden jälkeen hän muutti Helsinkiin opintojen perässä. Gradun hän kirjoitti työajan lyhentämisen historiasta.

– Siis 70- ja 80-luvuista. Työaika lyhen­tyi siihen mennessä, sitten lyhentymisen hidastui ja lopulta alkoi vähitellen paikoin lisääntymään, Yliaska kertoo.

Sekä työaika että väitöskirjan aihe liittyvät taloushistoriaan. Juuri taloushistoriaa kiinnosti Yliaska.

– Minulla oli sivuaineena kansantaloustiede, ja taloushistoria tuli mukaan sitä kautta.

YLIASKA analysoi NPM:n olevan ilmiö, joka sai alkunsa 1970-luvulla öljy­kriisiä seuranneen laman aikana. Yksityiseltä sektorilta poimitut johtamisopit saivat silloin jalansijaa hallinnon kehittämisessä, ja suomalaista hyvinvointivaltiota lähdettiin viemään Yli-

askan termein valmentajavaltion suuntaan.

Yliaska pitää merkittävänä erityisesti neljää Suomessa 1980- ja 1990-luvuilla toteutettua hallinnollis-poliittista uudistusta. Ne ovat tulosjohtamisuudistus, valtionosuus-uudistus, kilpailuttaminen ja yhtiöittäminen. Ne esiteltiin suomalaisille ideologitominä ja arvovapaina, ”välttämättöminä” toimina, mutta Yliaska osoittaa väitöskirjassaan, että sitä ne eivät olleet.

Lähtösäyksen väitökselleen Yliaska sai hollantilaisen tutkijan **Christopher Pollittin** julkaisemasta 500 tutkimuksen kokoomatutkimuksesta, jossa Pollitt selvitti, ovatko NPM:n nimissä tehdyt uudistukset tehostaneet toimintaa.

Yllättäen vastauksena oli, ettei sitä tiedettä eikä ole mitään todistetta siitä, että uudistukset olisivat lisänneet julkisen sektorin tehokkuutta.

– Minä lähdin kysymään, miten on mahdollista, että Suomessa on voitu lähteä viemään läpi näin pitkä prosessi, kun tietoa ei ole, Yliaska sanoo.

Jäljet johtivat valtiovarainministeriöön

ja sen budjettiosastoon.

– Vastaus oli valtiovarainministeriön valanhimo. Oikeastaan oli sivuseikka, tehostuuko toiminta.

Yliaskan mukaan budjettivallan keskittäminen oli valtiovarainministeriön budjettiosaston vuosikymmenten haave, joka lopulta onnistui.

Samalla valtio halusi siirtää varojaan yhä enemmän teknologian tutkimus- ja kehitystoimintaan. 1970-luvulta lähtien katsottiin, että teollisuusmaat olivat rakennemuutoksessa ja julkisen sektorin tuli auttaa yrityksiä sopeutumaan siihen.

LÄHIHISTORIAN tutkimisessa on ongelman­sa, Yliaska sanoo.

– Historiassa mielenkiintoista on se, miten ihmisen ajattelutapa muuttuu. Jos tutkitaan esimerkiksi 1700-lukua, muutos on selkeämpi. Mutta kun tutkitaan lähihistoriaa, aiheet ovat yhä olemassa. Niihin ei välttämättä saa etäisyyttä. Toisaalta 1970-luvun alusta, josta tutkimukseni lähtee, on kohta jo 50 vuotta.

Engelmana on myös, että lähihistorian tapahtumat eivät välttämättä ole vielä ohi eikä tapahtumille löydy selvää päätepistettä.

Niin on myös NPM:n kanssa. Yliaska rajasi tutkimuksensa koskemaan aikaa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin. Uusi julkishallinto vaikuttaa kuitenkin yhä nykyään. Tämä ilmenee esimerkiksi kuntien palvelujen ulkoistamisena ja kilpailuttamisena tai näkyy tulevan sote-uudistuksen linjauksissa.

Juuri keskiviikkona hallitus kertoi, että sote-uudistuksessa valinnanvapauden piiriin kuuluvat terveyspalvelut tulee yhtiöittää – aivan kuten Suomessa NPM:n hengessä yhtiöitettiin 1990-luvulla monia valtion liikelaitoksia, entisiä valtion virastoja ja laitoksia, jotka oli niin ikään NPM:n hengessä liikelaitostettu 1980-luvulla.

Yliaska ei pidä julkisen sektorien toimien ja palvelujen yhtiöittämistä ongelmattomana. Kun demokraattisen päätöksenteon piiriin aiemmin kuuluneet alueet siirtyvät bisneksen puolelle, julkisista asioista tulee bisnessalaisuuksia.

– Avoimuuden ongelmahan siinä on. Bis-

nessamaailmassa on liikesalaisuutensa, joita ei välttämättä avata.

Yhtiöittämistä saatetaan perustella esimerkiksi säästöillä. Liikesalaisuuksien vuoksi ei kuitenkaan tiedetä, johtuvatko yhtiöittämisen yhteydessä tulleet säästöt palkkojen laskusta.

– Jos säästö tulee palkkojen laskun kautta, tappio jää työntekijälle kannettavaksi, hän muistuttaa.

VILLE Yliaska kävelee entisen Kitisenrannan koulun pihamaalla. Yliaska kävi tässä koulussa ala-asteen. Sitten­min sisäilmaongelmista kärsinyt koulu suljettiin, ja parhaillaan sen yhtä siipeä remontoidaan kunnan väistötilaksi.

Kitisenrannan koululla pyörivät myös Sodankylän elokuvajuhlat. Ville Yliaska tunnustautuu elokuvanharrastajaksi. Lienevätkö elokuvajuhlat vaikuttaneet kiinnostuksen syntyymiseen?

– Maailmaa avaava kokemushan se festari tässä kylässä kerran vuodessa on, varsinkin teini-ikäiselle, hän sanoo.

KUKA?

Ville Yliaska

- **Syntynyt** vuonna 1978 Sodan­kylässä.
- **Asuu** sodankyläläislähtöisen puolisonsa ja 5- ja 2-vuotiaiden lastensa kanssa Helsingissä.
- **Valmistunut** filosofian maisteriksi Helsingin yliopistosta vuonna 2006. Pääaineena oli Suomen historia.
- **Väitteli** lokakuussa 2014 Helsingin yliopistossa.
- **Helsingin** yliopisto palkitsee tässä kuussa Yliaskan väitöksen kahdella palkinnolla: ansiokkaan väitöskirjan palkinnolla (Kanslianeuvos Kaarlo Koskimiehen ja Irma Koskimiehen rahasto) ja parhaan historian alan väitöskirjan palkinnolla (Thiodolf Reinin rahasto).

MIKÄ?

New Public Management

- NPM:llä tarkoitetaan uutta julkisjohtamista tai uutta julkishallintoa. Suomenkielinen käsite ei ole vielä vakiintunut.
- Käsitteen lanseerasi 1990-luvun alussa brittiläinen Christopher Hood tutkiessaan Iso-Britannian julkisen sektorin uudistuksia 1970- ja 1980-luvuilla.
- NPM:llä on viitattu julkisen sektorin uudistuksiin, joissa markkinatou­louden malleja on sovellettu julkisen sektorin toimintaan.
- Suomessa hyvinvointivaltiota ryhdyttiin leikkaamaan 1970-luvulta lähtien yksityistämällä palveluita ja panemalla julkista sektoria markkinakuriin erilaisin toimin, kuten kilpailuttamalla ja ulkoistamalla.
- Yksi ydinidea NPM:ssä on ollut, että kilpailun avulla organisaatioita on haluttu luoda tehokkaampia. Ei ole kuitenkaan pystytty todistamaan, että uudistukset olisivat lisänneet julkisen sektorin tehokkuutta.

Lähde: Ville Yliaskan väitösteos *Tehokkuuden toiveuni*.

– Kävin katsomassa festareilla ensimmäisen kerran **Truffaut’n 400 kepposta** ja **Gus Van Santin** *Drugstore Cowboy’n*. Olin ehkä vitosella tai kutosella silloin.

Yliaska oli teini-ikäisenä myös useana kesänä elokuvajuhlilla talkoolaisena.

– Olin toimistossa töissä juoksupoika-tyyppisesti. Meitä oli neljä ikäistäni, jotka olivat siellä joka vuosi. Lopetin, kun huomasin, että työnte­ko haittaa liikaa elokuvien katsomista.

Vuoden 1990 jälkeen Yliaska on osallistunut elokuvajuhlille vuosittain – yhtä kertaa lukuun ottamatta.

– Ainoan kerran olen pois festareilta kesällä 2000 jonkin unohtuneen menon vuoksi. Sen jälkeen vannonin, etten toista kertaa tee yhtä tyhmää virhettä.

Sodankylän elokuvajuhlilla Yliaskan mielestä parasta on, että siellä ”yhdestä asiasta on lupa innostua tulkittomasti”.

– Ainoa ongelma nykyisin on, että tapahtuma on niin suosittu, etteivät kapasiteetit meinaa riittää. Tosin jonossakin on yleensä kivaa.